

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

Παναγιώτα Θεοδωρακοπούλου
Εκπαιδευτικός – Παιδαγωγός, M.Sc.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, όλο και πληθαίνουν στα δελτία ειδήσεων και στις εφημερίδες οι αναλύσεις σε φαινόμενα σχολικής βίας και εκφοβισμού. Η βίαιη συμπεριφορά μέσα στο χώρο του σχολείου -σύμφωνα και με τις δημοσιεύσεις σχετικών άρθρων- φαίνεται να αποτελεί σύνηθες φαινόμενο πια και στα ελληνικά σχολεία, με όλο και περισσότερους ανήλικους να εμπλέκονται σε περιπτώσεις βιαιοπραγιών, εντός και εκτός των σχολικών αιθουσών. Η σύσταση συμμοριών ανηλικών, οι ξυλοδαρμοί αδύναμων ή αλλόφωνων μαθητών, η σεξουαλική παρενόχληση των μεγαλύτερων ηλικιακά μαθητών σε βάρος των μικρότερων, οι κλοπές, το κακόβουλο πείραγμα, ο εκφοβισμός και οι απειλές σε βάρος μαθητών που μπορεί να ανήκουν και σε ομάδες μειονοτήτων, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, η ειρωνική και απαξιώτικη συμπεριφορά των μαθητών προς το διευθυντή της σχολικής μονάδας και το δάσκαλό τους αλλά και τους άλλους δασκάλους, οι μορφές βίας που ασκούνται από τον εκπαιδευτικό σε βάρος των μαθητών αλλά και οι βανδαλισμοί των σχολικών κτιρίων, ο χουλιγκανισμός, είναι μερικές μόνο περιπτώσεις όπου έχουμε εκδηλώσεις βίας στο σχολικό χώρο.

Στις μέρες μας, η αναγνώριση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού-θυματοποίησης, δείχνει να ωριμάζει στις συνειδήσεις όλων: των γονέων, των μαθητών, των εκπαιδευτικών, των σχολικών συμβούλων και γενικότερα στις συνειδήσεις όλων των εμπλεκόμενων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αλλά και εκείνοι που ευθύνονται για τη χάραξη μιας συντεταγμένης εκπαιδευτικής πολιτικής, αρχίζουν να προβληματίζονται σοβαρά ως προς το ποια σχέδια δράσης θα πρέπει να υιοθετηθούν από τις σχολικές μονάδες, στοχεύοντας στην πρόληψη αλλά και την αντιμετώπιση του προβλήματος. Το ίδιο το σχολείο, ως θεσμός κοινωνικοποίησης, πολλές φορές φαίνεται να αναπαράγει την όποια μορφή βίας και εκφοβισμού - θυματοποίησης ως κώδικα συμπεριφοράς και επικοινωνίας μεταξύ των ανηλικών μαθητών του. Και δεν είναι λίγα τα παιδιά εκείνα που πρόθυμα <<θυματοποιούνται>> λόγω της ήδη υπάρχουσας και διαμορφωμένης χαμηλής τους αυτοεκτίμησης. Κάτι στο οποίο συμβάλλουν καταλυτικά τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο (Αρτινοπούλου, 2001).

Το σχολείο σήμερα, λειτουργεί παγιδευμένο στις αντιφάσεις μιας <<κοινής γνώμης>> που απαιτεί συγχρόνως τη μετάδοση ανθρωπιστικών αρχών και την προσαρμογή στη λογική της ανταγωνιστικότητας της αγοράς. Επιδιώκει την ισότητα όλων αλλά και την επιλεκτική προαγωγή των <<άριστων>>. Θέλει την άσκηση της αυστηρής εξουσίας αλλά και το συναινετικό διάλογο.

Από την άλλη, η κοινωνία και μαζί η οικογένεια, μοιάζει να καλεί το Δάσκαλο να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα: να επιβάλλεται, να τιμωρεί και να απαγορεύει, διδάσκοντας ωστόσο τις δημοκρατικές διαδικασίες στους μαθητές του. Επιτακτικά όμως, να αποφεύγει τις συγκρούσεις ή ακόμη και να ανέχεται και να αποκρύπτει την εκδήλωση της όποιας μορφής σχολικής βίας, παραβατικότητας και εκφοβισμού, για να διατηρήσει αλώβητη την <<καλή εικόνα>> του σχολείου του αλλά και του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος (Αρτινοπούλου, 2001).

Αρκετές έρευνες έχουν ευρύτατα επικεντρωθεί στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης στους χώρους της σχολικής μονάδας αλλά και έξω από αυτήν καθώς και στις στάσεις ή και τις απόψεις των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονιών τους στην εκδήλωση της όποιας επιθετικής συμπεριφοράς τόσο από ανήλικους μαθητές όσο και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Αρκετοί είναι και οι ερευνητές που έχουν εξετάσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών για το συγκεκριμένο φαινόμενο (Ahmad, Y., & Smith, P.K., 1994, Smith, P.K., & Sharp, S., 1994, Bandura, 1987, 1993, Debarbieux 1996, Olweus 1978, 1982, 1984, 1991, 1993, 1995, 1996, Sutton & Smith 1999, Smith, P.K., 1991, Smith, P.K, Nika V., Papisideri, M., 2004, Smith, J.D., 2004, 2005, Schaffer 2000, Sullivan, 2000, Vallet G.& Lanchon 2000, Παρασκευόπουλος 1982, Γκότοβος 1996, Μπεζέ 1990, 1998, Καϊλα και Κιτσαρά 1998, Χατζή, Χουντουμάδη και Πατεράκη 2000, Αρτινοπούλου 2001, Πετρόπουλος και Παπαστυλιανού 2001, Κατσιγιάννη και Ξανθάκου 2002, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2000, Ανδρέου 2001, 2003, ΥΠΕΠΘ, 2002, 2004, 2005, 2006, ΕΚΚΕ 2005, 2006, Παπάνης 2007, Δήμου, 2003, Νόβα - Καλτσούνη 2002, 2004, Καρούτζου 2004, Μπούνα 2006, Νασσιόπουλος 2006, Τότσικα 2006, Παπά 2006, Πάσχου 2007, Δούκα 2008, Ζαβάκου 2008).

Η συχνή εκδήλωση φαινομένων επιθετικότητας και σχολικής απειθαρχίας, όπως αποκαλύπτουν πολλές έρευνες, δείχνει ότι η επιθετική συμπεριφορά των παιδιών και οι εκδηλώσεις βίας στα σχολεία αποτελούν ένα πρόβλημα που τείνει να πάρει σημαντικές διαστάσεις στη χώρα μας (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2000, Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2005, Καλλιώτης, 2005, Τσιάντης, 2008).

Αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι το φαινόμενο της παιδικής βίας στο σχολείο με τη έννοια του εκφοβισμού-θυματοποίησης των μαθητών, όπως την αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Στόχος, η όσο το δυνατόν συστηματική προσπάθεια διερεύνησης κάποιων δεικτών (π.χ.: φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών, προϋπηρεσία, εμπειρία, ειδικότητα) που σχετίζονται με το βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης πιστεύουν ότι είναι σε θέση να διαχειρισθούν το πρόβλημα κατά τρόπο αποτελεσματικό.

Δευτερογενείς στόχοι της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο οι δάσκαλοι και οι καθηγητές των ειδικών μαθημάτων, δηλώνουν ικανοποίηση από την εφαρμογή στο σχολείο προγραμμάτων αντιμετώπισης που παράλληλα θα λειτουργήσουν και προληπτικά όσον αφορά στην εμφάνιση της παιδικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης στο ελληνικό δημοτικό σχολείο, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους εκπαιδευτικούς και καταγράφεται και με δεδομένο ότι η συστηματική προσπάθεια διερεύνησης του φαινομένου ξεκινά στην Ελλάδα, μόλις το έτος 2000 (Παπαστυλιανού, 2000).

Από τις περιορισμένες έρευνες, φαίνεται πως δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού σε μαθητές που ανήκουν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Επίσης, από τις σχετικά περιορισμένες έρευνες πάνω στο θέμα που έχουν διεξαχθεί ως τώρα στην Ελλάδα, φαίνεται πως δεν έχουν διερευνηθεί σε βάθος οι πραγματικές ανάγκες των εκπαιδευτικών αλλά και των μαθητών του Δημοτικού σχολείου στην κατεύθυνση της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του φαινομένου, έτσι ώστε να σχεδιασθούν οι κατάλληλες παρεμβάσεις και τα κατάλληλα προγράμματα πρόληψης, σε θεσμικό επίπεδο πια. Θα εξετάσουμε λοιπόν ποιους παράγοντες θεωρούν οι εκπαιδευτικοί ότι διαμορφώνουν και οδηγούν στην εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης. Θα διερευνήσουμε λοιπόν τι πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί για τη συμβολή της οικογένειας (κοινωνική θέση, οικονομικό προφίλ, πολιτισμική κουλτούρα, εθνικότητα, στενοί δεσμοί ή όχι μεταξύ των μελών) ή του ίδιου του σχολείου (κλίμα, σχέσεις των εκπαιδευτικών, προφίλ του Διευθυντή, επικοινωνία, υλικοτεχνική υποδομή, κτιριακή εικόνα, ποιότητα της μαθησιακής και διδακτικής διαδικασίας, διδακτικό και βοηθητικό προσωπικό...) στην εκδήλωση φαινομένων που συνδέονται με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση των μαθητών.

Η έννοια του σχολικού εκφοβισμού – θυματοποίησης

Πρόκειται για μια κατάσταση που δείχνει να μην αποτελεί <<προνόμιο>> εκδήλωσης μεταξύ των εφήβων μόνο, αφού φαίνεται πως αρχίζει στα μαθητικά χρόνια κιόλας του δημοτικού σχολείου. Η κακομεταχείριση εμφανίζεται να είναι: φυσική, συναισθηματική, λεκτική ή και ο συνδυασμός των παραπάνω. Μπορεί απλώς ένα παιδί να κακομεταχειρίζεται κάποιο άλλο (ο θύτης) ή να είναι το αντικείμενο της παρενόχλησης και του εκφοβισμού (το θύμα). Επίσης, μπορεί και να συμβαίνει κάτι πιο οργανωμένο, όπως μια ομάδα παιδιών που συμπεριφέρεται άσχημα σε ένα

παιδί μόνο του ή και σε μια άλλη ομάδα (συμμορίες). Αυτού του είδους η κακομεταχείριση δεν διαφέρει πολύ από άλλες μορφές επιθετικής συμπεριφοράς. Είναι όμως η σκόπιμη επαναλαμβανόμενη και κακόβουλη πράξη που τη χαρακτηρίζει η πρόθεση του θύτη να βλάψει σωματικά, συναισθηματικά και ψυχολογικά τον αποδέκτη - θύμα. Η βιαιότητα αυτή δεν προϋποθέτει απαραίτητα την πρόκληση από το θύμα ενώ αναγνωρίζει εκ των προτέρων το θύτη ως τον ισχυρότερο. Γι' αυτό και μπορούμε να μιλάμε για ανισορροπία δύναμης και εξουσίας μεταξύ των δύο ή και περισσότερων εμπλεκόμενων στη διάρκεια της παρενόχλησης (Olweus 1993, 1995, 1999, Farrington 1993, Sullivan 2000, Κατσιγιάννη και Ξανθάκου, 2002).

Ένα λοιπόν από τα προβλήματα της τελευταίας δεκαετίας που ανάδειξε η διεθνής έρευνα στην εκπαίδευση, είναι το φαινόμενο της σχολικής βίας (bullying). Παγκοσμίως, το πρόβλημα φαίνεται να καταγράφεται από τότε που η εκπαίδευση αποκτά μαζικό, καθολικό και δημόσιο χαρακτήρα, αλλά πήρε μεγάλες διαστάσεις, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Της εποχής που επιτάσσει για τον χώρο της εκπαίδευσης ίσες ευκαιρίες μάθησης και γνώσης για όλους, γεγονός που οδήγησε στη σύνθεση και την ανάπτυξη πολυπληθών και ανομοιογενών τάξεων και σχολείων (Καλλιώτης, 2000).

Κρούσματα έχουν ήδη καταγραφεί στην Ιαπωνία, στον Καναδά, στις ΗΠΑ, στη Μεγάλη Βρετανία, ενώ στην Αυστραλία προσπαθούν να προλάβουν το φαινόμενο καταστρώνοντας νέα προγράμματα δράσης (Olweus 1993, Smith & Brain, 2000, Houndoumadi, Pateraki & Doanidou, 2003, Ελεύθερος Τύπος, 14/10/07).

Διεθνώς το φαινόμενο ονομάζεται bullying <<...αυτή η λέξη είναι ίσως ο μοναδικός αγγλισμός του οποίου την είσοδο στο λόγο μας αρνείται επίμονα η ελληνική κοινωνία>> γράφει ο Τσιάκαλος (Ελευθεροτυπία, 05/06/2006).

Από τους πρώτους μελετητές του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης είναι ο Νορβηγός Καθηγητής Don Olweus (1970, 1978, 1999). Ο Olweus (1978, 1984), χρησιμοποιεί για πρώτη φορά διεθνώς τον όρο bullying, για να περιγράψει τις διαδικασίες εκφοβισμού, παρενόχλησης και συστηματικής θυματοποίησης παιδιών και εφήβων από τους συνομηλίκους τους.

Στη μέση παιδική ηλικία, το σχολείο είναι ο κατ' εξοχήν χώρος που εκδηλώνεται το bullying, κυρίως με τις μορφές του λεκτικού εκφοβισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Τα αγόρια, όπως και στις άλλες ηλικίες, φαίνεται να εμπλέκονται περισσότερο από ότι τα κορίτσια στο bullying και να χρησιμοποιούν το σωματικό εκφοβισμό (καβγάδες, συγκρούσεις, ξυλοδαρμοί, σπρωξίματα, κλοτσιές, μπουνιές, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων καθώς και μικροκλοπές) ενώ τα κορίτσια την ψυχολογική του μορφή (απειλές, εκβιασμούς, λεκτικούς εκφοβισμούς, σαρκασμούς και

ειρωνείες). Μάλιστα, και οι δύο αυτές μορφές είναι δυνατόν να εκφράζονται εναντίον άλλων μαθητών ή και από τους ίδιους ως προς τους εκπαιδευτικούς (Olweus 1993, 1995, 1999). Το πλήθος συμπερασμάτων - έτσι όπως αυτά προέκυψαν από τη συστηματική μελέτη, καταγραφή και διερεύνηση του φαινομένου από τον ίδιο-οδήγησαν και σε μέτρα πρόληψης και αποτελεσματικής διαχείρισής του ώστε να σημειωθεί η δραστική μείωσή του, όπου και όταν αυτό εκδηλώνεται.

Ο Don Olweus (1993), επίσης, ορίζει το σχολικό εκφοβισμό-θυματοποίηση ως μία κατάσταση όπου ένας μαθητής κακοποιείται ή γίνεται θύμα όταν αυτός είναι εκτεθειμένος κατ' επανάληψη και για μεγάλη χρονική διάρκεια στις αρνητικές ενέργειες του συμμαθητή του. Ο ίδιος επίσης δίνει και τα βασικά χαρακτηριστικά του σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης, που είναι η ανισορροπία δύναμης ανάμεσα στο θύμα που εξουσιάζεται και στο θύτη που εξουσιάζει και άρα καταξιώνεται (Olweus, 2003). Υπάρχει και η περίπτωση του μαθητή <<θύτη-θύματος>> συγχρόνως, που όταν νιώσει ότι είναι αποδεκτός από την ομάδα συνομηλίκων, παρεκτρέπεται ο ίδιος και παρενοχλεί ενώ όταν η σύγκρουση κορυφωθεί, τότε εύκολα θυματοποιείται (Olweus, 1991, Boulton & Smith, 1991). Επίσης, η κατηγορία προς το θύμα ότι <<ήθελε και τα 'παθε>>, η έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά του θύτη για τα συναισθήματα και τις ανησυχίες του θύματος, οι οδυνηρές συνθήκες διαβίωσης τόσο των θυτών όσο και των θυμάτων, οι αδυναμίες στον τομέα των κοινωνικών ικανοτήτων που τόσο οι θύτες όσο και τα θύματα ενδεχομένως εμφανίζουν, είναι αναμφισβήτητα μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά του φαινομένου. Όπως και η επικράτηση του ισχυρότερου στον ασθενέστερο μέσω της τρομοκρατίας και του συνεχούς εκφοβισμού που εκλαμβάνεται ως το υποσύνολο μιας γενικότερης επιθετικής συμπεριφοράς, ενός ή και ομάδας συμμαθητών προς έναν μαθητή για κάποιο χρονικό διάστημα (Olweus, 1995).

Σύμφωνα με την Besag (1989, σελ.4), το bullying είναι συχνά μια διάθεση παρά μια δράση. Γι' αυτό το λόγο λέει πως είναι <<ένα πολυδιάστατο πρόβλημα>> που έχει τις ρίζες του σε πολλές αλληλένδετες διαδικασίες όπως είναι το ταμπεραμέντο, η κοινωνική συμπεριφορά, η φυσιολογική εξέλιξη, το επίπεδο επικοινωνίας, το επίπεδο αυτοεκτίμησης και αυτοεμπιστοσύνης του παιδιού. Ορίζει δε, το φαινόμενο σαν <<επαναλαμβανόμενη επίθεση - φυσική, ψυχολογική, κοινωνική, λεκτική - από εκείνους που είναι σε θέση ισχύος σε εκείνους που είναι αδύναμοι να αντισταθούν, με την πρόθεση να προξενήσουν δυστυχία για το δικό τους καλό και για τη δική τους ευχαρίστηση>>. Η διαφορά της από τον Olweus είναι ότι δίνει έμφαση στον ηθικό χαρακτήρα της πράξης, δηλαδή η επιθετικότητα είναι προσχεδιασμένη.

Ο Farrington (1993), προτείνει ένα γενικό ορισμό του bullying, συνδυάζοντας τις ερμηνείες διαφορετικών ερευνητών σε μια προσπάθεια ενός καθολικού και κοινά αποδεκτού ορισμού. Ο σχολικός εκφοβισμός διακρίνεται σε φυσική, λεκτική, ψυχολογική επίθεση ή προσβολή, έχει πρόθεση να προκαλέσει φόβο, ανησυχία ή πόνο στο θύμα, περιλαμβάνει μια ανισορροπία ισχύος με το δυνατότερο παιδί να πιέζει το αδύναμο, δεν προκαλείται από το θύμα και τέλος, επαναλαμβάνεται από τα ίδια παιδιά για μεγάλη χρονική διάρκεια.

Οι Smith και Sharp (1994), ορίζουν με σαφή τρόπο ποιες συμπεριφορές και ενέργειες των παιδιών είναι και ποιες δεν είναι επιθετικές. Ένα παιδί έχει ενοχληθεί ή πειραχτεί ή κοροϊδευτεί, όταν ένα άλλο παιδί ή μια ομάδα παιδιών του (της) λένε άσχημα λόγια. Είναι ακόμα ενόχληση ή πείραγμα όταν ένα νέο παιδί έχει χτυπηθεί, κλοτησθεί ή απειληθεί.

Επίσης όταν έχει κλειδωθεί μέσα σ' ένα δωμάτιο, ή του (της) έχουν σταλεί άσχημα γράμματα, ή όταν ακόμα κανείς δεν του (της) μιλά στο σχολείο. Αυτές οι καταστάσεις μπορούν να συμβούν συχνά και κατά εξακολούθηση και είναι δύσκολο για ένα νέο παιδί που ενοχλήθηκε να υπερασπίσει τον εαυτό του. Αλλά δεν είναι ενόχληση ή πείραγμα όταν δύο νέα παιδιά της ίδιας περιόδου σωματικής δύναμης έχουν μια διαμάχη ή έναν καβγά στην αυλή του σχολείου.

Κατά τον Rigby (1996), ο σχολικός εκφοβισμός-θυματοποίηση τα τελευταία χρόνια, φαίνεται ότι εξελίσσεται σε μια <<ανυπόφορη κοινωνική μάστιγα>> τόσο λόγω της υψηλής συχνότητάς του όσο και των συνεπειών του.

Ο Sullivan (2000), πιστεύει πως σχολικός εκφοβισμός-θυματοποίηση περιλαμβάνει ένα εύρος συμπεριφορών που χαρακτηρίζονται κυρίως από τη σκόπιμη πρόκληση βλάβης, την ανισότητα δύναμης μεταξύ του δράστη και θύτη, τις συχνές, οργανωμένες, συστηματικές και επαναλαμβανόμενες (ή σποραδικά πολύ σοβαρές) εκφοβιστικές πράξεις και την πρόκληση άμεσης ή έμμεσης σωματικής ή και ψυχικής βλάβης.

Οι Χηνάς και Χρυσάφιδης (2000), θεωρούν πως στην έννοια bullying πρέπει να προστεθεί και η έννοια της κακομεταχείρισης του σχολικού χώρου (καταστροφή σχολικού χώρου, κλοπές, βανδαλισμοί κ.ά).

Οι Espelage & Swearer (2003), δέχονται ότι ο σχολικός εκφοβισμός-θυματοποίηση εμπεριέχει ταυτόχρονα τη φυσική και λεκτική βία, που είναι και το συστηματικό και διαρκές σύνολο συμπεριφορών που προκαλείται από ένα μαθητή ή ομάδα αυτών για την απόκτηση δύναμης, γοήτρου και αγαθών.

Μια νεότερη σχετικά έννοια είναι και ο όρος <<bullycide>>. Δηλαδή bullying: εκφοβισμός - βία και suicide: αυτοκτονία. Με αυτόν, περιγράφουν πια και τις περιπτώσεις των ιδιαίτερα <<ευάλωτων>> παιδιών που μην αντέχοντας την καθημερινή τους παρενόχληση στον ευρύτερο σχολικό τους χώρο ή και έξω από αυτόν, φτάνουν στην αυτοκτονία. Ήδη, διεθνώς καταγράφονται τέτοιας μορφής περιστατικά όπου τα θύματα κατονομάζουν ως <<θύτες- ηθικούς αυτουργούς>> τους συμμαθητές τους ή άλλους συνομηλικούς (Βογιατζιδάκης, 2007 στο metarithmisi.gr/).

Η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ελλάδα, δεν έχουν αντίστοιχο όρο για το bullying και αρκούνται στη χρησιμοποίηση του όρου βία. Στην επίσημη όμως ελληνική ορολογία, όπως και σε άλλες γλώσσες, υπάρχει μια σχετική δυσκολία την απόδοση του όρου. Μιλώντας λοιπόν για την επίσημη ελληνική βιβλιογραφία, ο όρος bullying αποδίδεται ως <<εκφοβισμός-θυματοποίηση>>, <<σχολικός εκφοβισμός>>, <<σχολική επιθετικότητα>>, <<κακοποίηση συνομηλικού>>, <<άσκηση βίας από μαθητή επιθετικότητα>> σε μαθητή>>, <<είδος επιθετικής συμπεριφοράς>>, <<αντικοινωνική μαθητή>> συμπεριφορά>>, <<αντικοινωνική επιθετική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών στο χώρο του σχολείου>>.

Σχολικοί παράγοντες (ως η 2η βασική αιτία μετά την οικογένεια...)

Κατά τον Olweus (1993), ακόμα και η σχολική μονάδα μπορεί να εμπλακεί σε διαδικασίες παρενόχλησης, εκφοβισμού και θυματοποίησης των μαθητών. Η βία στο σχολείο είναι μία <<μεταδοτική αρρώστια>> που μπορεί και να επηρεάσει τον έλεγχο και την πρόληψη της όποιας επιθετικής συμπεριφοράς, ειδικά αν έχει το χαρακτήρα της συλλογικής διεργασίας. Συνήθως αναπαράγει την ευρύτερη βία, γιατί είναι ο <<καθρέφτης>> της ευρύτερης κοινωνίας. Μπορεί να παράγει και βία, όταν η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης είναι υποβαθμισμένη, όταν οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών και των δασκάλων είναι πάρα πολύ άσχημες και τελικά, όταν έχει αποτύχει η ίδια η εκπαιδευτική διαδικασία.

Και είναι συνεχής και διαρκής η ανταλλαγή ρόλων μεταξύ ανηλικών θυμάτων βίας στο σχολείο και δραστών βίας στο σχολείο (Αρτινοπούλου, 2001).

Τα παραπάνω έρχονται να επιβεβαιώσουν συγκεκριμένα ερευνητικά αποτελέσματα, όπως:

Α/ το σύγχρονο σχολείο ίσως δεν κατανοεί τις πραγματικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του μαθητή και ουσιαστικά να μην του επιτρέπει να καλλιεργεί τη δημιουργικότητά του. Ο μαθητής συχνά είναι υποχρεωμένος να απομνημονεύει γνώσεις και η διδακτέα ύλη αποτελεί αυτοσκοπό και μία υποχρέωση, γεγονός που δημιουργεί αισθήματα καταπίεσης, ανίας και αποξένωσης (Χρυσοφίδης, 2005, Fontana, 1996, Κωνσταντίνου, 1994). Ενώ και η σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική σε σχέση με την οργάνωση του σχολικού χώρου και της σχολικής ζωής, επιβάλλει τη δασκαλοκεντρική, μετωπική επικοινωνία (Ματσαγγούρας, 2001).

Β/ το προφίλ του εκπαιδευτικού μέσα και έξω από τη σχολική τάξη (Everard & Morris, 1999) και η ποιότητα των αλληλεπιδραστικών σχέσεων δασκάλου και μαθητών (Βουϊδάσκη, 1987), που συμβάλλουν στη θετική ή αρνητική ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή μέσα και έξω από τη σχολική τάξη, ενώ παράλληλα συνδέονται άμεσα με τη σχολική συμπεριφορά των μαθητών, τη σχολική τους προσαρμογή καθώς και με τα επακόλουθα επίπεδα της όποιας επιθετικότητας. Είναι πιθανό πολλά παιδιά, μιμούμενα την αντίληψη του δασκάλου τους για κάποιον συμμαθητή τους ή ακόμα και το επίπεδο της ανεκτικότητάς του γι' αυτόν, όπως και το συναισθηματικό τόνο της φωνής του που κρύβει την αποδοχή ή την απόρριψη του παιδιού, εύκολα να συμπεριφέρονται το ίδιο απορριπτικά και ίσως και επιθετικά προς αυτό το παιδί (Βουϊδάσκη, 1987).

Γ/ οι σχολικές επιδόσεις στα μαθήματα, στο παιχνίδι, στις αθλητικές εκδηλώσεις και στα πολιτιστικά δρώμενα του σχολείου (θεατρικές παραστάσεις, εικαστικά κ.ά.), που αποτελούν εκδηλώσεις ζωτικής σημασίας για το παιδί και που όταν περιορίζονται προδιαθέτουν στη βίαιη σχολική συμπεριφορά (Καλτσούνη-Νόβα, 2004).

Όταν οι δυνατότητες συμμετοχής των μαθητών σε θετικές πρωτοβουλίες (αθλητικές δραστηριότητες, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, καλλιτεχνικές ομάδες και ομάδες παιχνιδιού) περιορίζονται, αυξάνονται ο ανταγωνισμός, οι συγκρούσεις και οι απορρίψεις κάποιων μελών της ομάδας, κάτι που δεν ευνοεί καθόλου την ομαλή σχολική προσαρμογή των μαθητών και την <<υγιή>> σχολική συμπεριφορά (Καλογεράκη, 2005).

Δ/ η σχολική αποτυχία, ως ένας σημαντικός παράγοντας ενίσχυσης της επιθετικής συμπεριφοράς και της δημιουργίας ομάδων με αντικοινωνικές και εχθρικές ενέργειες εναντίον του εκπαιδευτικού (Ματσαγγούρας, 1987).

Ε/ η σχολική φοβία που εμποδίζει το παιδί πραγματικά να αυτονομηθεί και έτσι αρχίζει να παρουσιάζει και συμπτώματα <<δυσκοινωνικής συμπεριφοράς>>, αφού είναι δεδομένη η σχολική του άρνηση με ό,τι αυτή συνεπάγεται. Είναι λοιπόν εύκολο είτε να γίνει θύτης είτε να θυματοποιηθεί λόγω μη ικανοποιητικών κοινωνικών δεξιοτήτων. Άρα, το άγχος της παιδικής ηλικίας είναι δυνατόν να οδηγήσει σε επιθετική συμπεριφορά (Παρασκευόπουλος, 1982).

ΣΤ/ η κακή κτιριακή υποδομή καθώς και ο σχολικός χώρος γενικότερα αλλά και ο μεγάλος αριθμός μαθητών στα σχολεία που ίσως υποκινούν τη βίαιη ενδοσχολική συμπεριφορά των μαθητών (Μαυρογιώργος, 1983, Χηνάς & Χρυσαιφίδης, 2000, Κωνσταντόπουλος, 2005). Ειδικότερα, το μέγεθος και η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού, μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την ποιότητα των κοινωνικών και αλληλεπιδραστικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και να οδηγήσει στην εκδήλωση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης. Δηλαδή, το πλήθος των μαθητών και των εκπαιδευτικών μέσα στη σχολική μονάδα αλλά και η κατανομή ως προς την ηλικία, το φύλο, την κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική τους προέλευση. Μέσα στις σχολικές τάξεις που υπάρχουν όλα τα προαναφερόμενα, κυριαρχεί η οργανωμένη και κατευθυνόμενη σχολική ζωή, η αυστηρότητα στην διδασκαλία, ο ανταγωνισμός μεταξύ των μαθητών όπως επίσης η <<ανοιχτή>> ή η <<κρυφή>> επιθετικότητα (Μπίκος, 2004).

Ζ/ τα αναλυτικά σχολικά προγράμματα που δεν αξιοποιούν τις πραγματικές δυνατότητες των μαθητών, κάνοντάς τα να νιώθουν άβολα και βαρυστημένα σε έναν χώρο όπου θα έπρεπε να νιώθουν ευχάριστα και δημιουργικά (Χρηστάκης, 2001 στο Ζαβάκου, 2008).

Η/ το σχολικό κλίμα στο σύνολό του, εννοώντας σαφέστατα την ποιότητα των ευκαιριών που μπορεί να παρέχει το σχολείο ως προς την ανάδειξη των θετικών πλευρών της προσωπικότητας των μαθητών του, την ποιότητα των αλληλεπιδραστικών κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών αλλά και των μαθητών με τους εκπαιδευτικούς τους, το παιδαγωγικό ήθος των δασκάλων και τη σχέση τους με τους γονείς των μαθητών, την επιβάρυνση της τάξης με τα όποια προβλήματα. Έχει επισημανθεί πως το δυσάρεστο σχολικό κλίμα, ευνοεί την αντικοινωνική συμπεριφορά με έμφαση σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού-θυματοποίησης (Νόβα-Καλτσούνη, 2005, Weishew & Peng, 1993).

Ενδείξεις και συμπτώματα

Οι ενήλικες πρέπει να γνωρίζουν ότι ένα παιδί μπορεί να είναι θύμα εκφοβισμού όταν:

- Δεν θέλει να πάει στο σχολείο.
- Φοβάται να περπατήσει μόνο του προς το σχολείο.
- Παρακαλεί να πάει στο σχολείο με αυτοκίνητο.
- Αλλάζει χωρίς λόγο την καθημερινή ρουτίνα του.
- Απουσιάζει αδικαιολόγητα από το σχολείο.
- Γίνεται νευρικό, απομονώνεται ή χάνει την αυτοπεποίθησή του.
- Αρχίζει να ψευδίζει.
- Το σκάει από το σπίτι ή το σχολείο, απειλεί ή αποπειράται να αυτοκτονήσει.
- Έχει εφιάλτες ή κλαίει αδικαιολόγητα το βράδυ.
- Νιώθει άρρωστο το πρωί.
- Μειώνεται αδικαιολόγητα η σχολική του απόδοση.
- Επιστρέφει συχνά στο σπίτι με σχισμένα ρούχα ή βιβλία.
- Χάνονται ή καταστρέφονται συχνά τα προσωπικά του αντικείμενα.
- Ζητά παράλογα χαρτζιλίκι ή κλέβει χρήματα.
- Χάνει συχνά το χαρτζιλίκι του.
- Έχει αδικαιολόγητες μελανιές ή πληγές.
- Επιστρέφει συχνά στο σπίτι πεινασμένο γιατί κάποιος πήραν το φαγητό του.
- Γίνεται ξαφνικά αδικαιολόγητα επιθετικό ή απαιτητικό.
- Φέρεται ξαφνικά άσχημα σε άλλα παιδιά ή τα αδέρφια του.
- Αρνείται να φάει.
- Φοβάται να πει τι το απασχολεί.
- Δίνει απίθανες δικαιολογίες.
- Φοβάται να χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο ή το κινητό τηλέφωνο.

Οι παραπάνω ενδείξεις και συμπτώματα μπορεί να προέρχονται και από άλλες αιτίες ωστόσο, το γεγονός να είναι το παιδί θύμα εκφοβισμού πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη.

Δημιουργία όμορφου σχολικού κλίματος

Για να αποτρέψουμε την εμφάνιση εκφοβισμού στο Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο, προσπαθούμε:

- Όποτε αυτό επιτρέπεται από το αναλυτικό πρόγραμμα να πραγματοποιούμε εκπαιδευτικές δραστηριότητες όπως ανάγνωση ιστοριών, ζωγραφική, συζητήσεις, θεατρικό παιχνίδι, όπου τονίζονται οι αξίες της συνεργασίας, του σεβασμού, της αλληλοβοήθειας, και της συμμετοχής στην κοινωνία του σχολείου.
- Να δίνεται η δυνατότητα στα μαθητικά συμβούλια να συμμετέχουν με ιδέες και πρωτοβουλίες τους στην αντιμετώπιση του εκφοβισμού.
- Να ερωτούμε τους μαθητές σε ποιο σημείο και πότε παρουσιάζονται περιστατικά εκφοβισμού με σκοπό να επιτηρούνται και να ελαχιστοποιούνται ή εξαφανίζονται οι μη ασφαλείς περιοχές του σχολείου.

Αντιμέτωπιση περιστατικών εκφοβισμού

- Μαθητές/τριες που είναι θύματα ή έχουν δει άλλα παιδιά να έχουν δεχθεί κάθε είδους εκφοβισμού πρέπει να το αναφέρουν στον εκπαιδευτικό της τάξης τους, στον εκπαιδευτικό που βρίσκεται εφημερία ή στην Διεύθυνση του σχολείου.
- Αναφορές περιπτώσεων εκφοβισμού θα καταγράφονται από τη Διεύθυνση του σχολείου στο βιβλίο συμβάντων.
- Όλες οι αναφορές θα αντιμετωπίζονται με σοβαρότητα και υπευθυνότητα από το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου.
- Το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου που έχει γίνει αποδέκτης αναφοράς για εκφοβισμό θα ακολουθήσει τις διαδικασίες αυτής της στρατηγικής και θα ενημερώσει τα υπόλοιπα μέλη του συλλόγου διδασκόντων.

Ο/Η εκπαιδευτικός που θα γίνει γνώστης κάποιου περιστατικού:

- Θα παρέχει υποστήριξη στο παιδί που έχει δεχθεί εκφοβισμό.
- Θα διαβεβαιώσει το παιδί ότι δεν αξίζει να γίνεται θύμα εκφοβισμού και ότι το πρόβλημα που δημιουργήθηκε δεν ήταν δικό του λάθος.
- Θα διαβεβαιώσει το παιδί ότι έπραξε πολύ σωστά που ανέφερε το πρόβλημα.

- Θα προσπαθήσει να εξακριβώσει το μέγεθος του προβλήματος.
- Θα εξασφαλίσει ότι το παιδί νιώθει ασφαλές.
- Θα ζητήσει από το παιδί να αναφέρει αμέσως κάθε άλλο περιστατικό.
- Θα επιβεβαιώσει ότι ο εκφοβισμός μπορεί να διακοπεί και ότι το σχολείο θα κάνει ό,τι είναι απαραίτητο για να το επιτύχει.

Οι γονείς πρέπει να:

- Υποστηρίζουν τις διαδικασίες καταστολής των περιστατικών εκφοβισμού.
- Συζητούν με τον/την εκπαιδευτικό της τάξης τις πιθανές ανησυχίες τους για την προβληματική συμπεριφορά του παιδιού τους είτε γιατί μπορεί να είναι θύμα ή γιατί εκδηλώνει άσχημη συμπεριφορά.
- Βοηθούν στη δημιουργία και στήριξη αποδεκτής συμπεριφοράς έξω από το σχολείο.

